

jában a Magyar Szóban jelennek meg immár 25 esztendeje. „Borislav Vojnović 1931-ben született Újvidéken. Fényképezni 1959-ben kezdett, és már 1960-ban Brezsán Gyula mellett az újvidéki Magyar Szó fotóriportere lett, ma is ebben a munkakörben dolgozik. Az újság számára készített fényképeivel több hazai és külföldi kiállításon vett részt. Jelentős díjak és elismerések tulajdonosa.” A monográfia fülszövegéből idézve, legrövidebben így mutathatnánk be Vojnovićot és ezzel még alig mondtunk róla valamit, mert a fotóst mindennél jobban és pontosabban fényképei tudják jellemezni.

Bora Vojnović több mint két évtizede figyel bennünket lencséjén. Ez idő alatt nem csak szűkebb pátriánkat járta keresztül-kasul, hanem Ausztrália kivételével valamennyi kontinensen megfordult. A kínai út képanyagát például a Tito—Hua Kuo-feng (1978), az indiai benyomásokat pedig a Képek Indiából (1983) című minikönyv őrzi.

A dolgok egyik legmegbízhatóbb mércéjét az idő jelenti. Vojnović fotóira is ilyen elbírálás vár, habár munkáját mindenkor az újság mércéihez és nem valamely magasabb ideálhoz igazította. Az a több ezer pillanatkép, tudósítás és életkép, amely aláírásával lapjainkban megjelent, csak részben osztozott a sajtó sorsával, csak részben, mert nem csak egy napig, vagy a következő szám megjelenéséig élt, hanem kiállításokon és monográfiákban tovább is. Meglesni és rögzíteni a mindennapi élet nem mindennapi vagy hétköznapi eseményeit, úgy rögzíteni azokat, hogy a pregnáns pillanat megragadásával az elmúlt és a bekövetkező pillanatot is tükrözzék ugyanakkor. Nem könnyű feladat. Manapság amikor a csodakamerák másodpercenként is számtalan főlvételt készíthetnek úgy tűnik, hogy a kifejező pillanat megragadása nem jelent különösebb feladatot. Szerencsére, nem így van. Szerencsére, még mindig az ember szeme, kreativitása határozza meg, hogy a fotó csupán dokumentum marad-e vagy műalkotás lesz.

Vojnović nem törődik túlzottan az esztétizálással, fotói inkább az anekdota hangvételéhez közelítenek és ezzel a fényképezés egyik alapvető vonása, dokumentum jellege domborodik ki.

LÉPHAFT Pál

TÁRGYILAGOSSÁG ÉS IRÓNIA

Raša Livada versei. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984

Karcsú, ám figyelemre méltó kötet látott napvilágot a budapesti Európa Könyvkiadónál: Raša Livada versei magyarul. Kétségtelen, hogy Livada kötete a magyar olvasó számára betekintést enged a mai szerbhorvát költészeti törekvésekbe, de hozzásegít ahhoz is, hogy immár szélesebb

koordináták között vehessük szemügyre ezeket a verseket, s így tudatosodjanak bennünk a még fiatalnak mondható költő legérettebb alkotásainak jellegzetességei.

A műfordításkötet Livada *Karantin* című könyvének teljes anyagát tartalmazza, s csak abban tér el attól, hogy — számunkra ismeretlen megmondalásokból — elhagyja a cikluscímeket. Annak ellenére, hogy eredetiben a versek 1977-ben jelentek meg, a fordítás szerint ma is suggetívek, szinte minden elemük a polémia lehetőségét hordozza magában: motívumai, szokatlan metaforikája, a versvilág tere és ideje, a költői én és a költő viszonya tárgyához, a versbeszéd töredezettsége, valamint tipográfiai-vizuális megformáltsága.

Livada a tárgyalköltészet sajátos változatát műveli, amely fennen hirdeti, hogy „... kell valami léleknél szilárdabb nekünk: / Egy darab kő, fa, egy csepp víz” (*Alkalaj rabbi levele*). A kritika ezt a tárgyiaságot úgy fogta fel, hogy faktográfiai hitelességet feltételezett a versekben: az urbánus környezet konkrét nyomait a versvilágon. S a költő is ezt suggerálja, több helyen is kimondva, hogy Zimony tereit és utcáit, épületeit verseli meg, hősei a zimonyi emberek. Livada azonban nem egyszerűen beemeli a tárgyakat a versbe. Metaforák segítségével azok lényegét próbálja megragadni. A versek hősei: a hentes, a postás, a könyvtáros, a lelkész, a mániákus (és sorolhatnánk még) nem egyszerűen aktánsai a szövegnek. Mintegy „belülről” ábrázolja őket, tudatfolyamuk hőmpolygésából ismerhetünk rájuk. Szó sincs tehát a világ mechanikus leképezéséről, tükröztetéséről, szó sincs faktográfjáról! Raša Livada a dolgok felszíne mögé hatolva látatja világunkat. Elképzeli egy várost, amely a „népek országútján” épült, különleges történelmi fontosságot tulajdonít neki, hogy egyben az idősíkokkal való manipulálást is megvalósíthassa. Hőseit a történelmi idő pokoljárására indítja. Ezért lesznek kiszolgáltatottak, rögeszmék rabjai, magányosak, képtelenek a világgal való kommunikációra. Ez a térbeli-időbeli rétegezettség az, ami Livada verseit megóvjá a földhözragadástól, ami szinte mitikussá növeli a tárgyak sugározta atmoszférát, s hangsúlyozza a versvilág fiktív voltát.

Hogy Raša Livada verseit szerepjátszó költészetnek kell tartanunk, az a már említett „belső” szemléletmódból ered. Egy-egy darabjában más-más szereplő szemzőgéből nézi a világot. Emellett verseinek egy részében a költői én és a költő személyiség elkülönülve nyilatkozik meg. Amíg a költői én teljesség utáni vágyának vagy nosztalgijának is hangot adhat, addig a költő ironikusan szemléli tárgyát. A „Livada pedig így szól” állandó formulával bevezetett poentírozó szövegzés általában az előző egységgel ellentétes tartalmakat hordoz, s azt is észre kell vennünk, hogy sem a költői én, sem a külön kiemelt költői személyiség közlései nem mutatják a szubjektivitás jegyeit. Sőt, a „költő” a lehető legelvontabb jelenségekről szól, állításai mindig szentenciózusak, kiélezettek. Livada a szerepjátszás módozatainak a megvalósításával nemcsak a világ

elemihez viszonyul ironikusan, hanem kételkedik a költői én megnyilatkozásának lehetőségeiben, egyáltalán.

A versek tipográfiai megoldásai szintén az ironizálás szándékát bizonyítják. A kinyilatkoztató-prófétáló szövegegységek beagyazódnak a hétköznapi, a „közönséges” világról szóló, mindennapi eseményekről szóló tudósításokba, s vizuálisan is elkülönülnek. Ezenkívül az asszociációs szintek is szétválasztódnak, a beszéd „természetes” folyamába meghökentető metaforák ékelődnek. A Livada-vers látószöge mindig a felülnézet. A szerző a mindentudás pózából profétál, ám a szövegek állandó tipovizuális szétszaggatásával azt ironikusnak is minősíti.

Veress Miklós érzékenyen tolmácsolja a fiatal költő verseit. Csak néhány helyen érezzük, hogy az eredeti szöveg nyelvezetének nyereségét egy árnyalattal emelkedettebb hangvételbe oldja, s az ironia helyett a profétáló közlésmódot érvényesíti inkább. Vujicsics Marietta utószavában biztos kézzel kalauzolja olvasóit, hogy befogadhassák ezt a versvilágot: Raša Livada „Átokföldjé”-t.

TOLDI Éva

A NYELV MINT CSELEKVÉS

Nenad Miščević: *Jezik kot dejavnost*. DDU, Univerzum, Ljubljana, 1983

A modern nyelvfilozófiában járatos olvasó Nenad Miščević új könyvének címéből könnyen következtethet a tematikájára is: „a nyelv mint cselekvés, illetve tevékenység” köztudottan az ötvenes években fellépő angolszász filozófusnemzedék jelszava. Az irányzatot egyaránt nevezik nyelvi pragmatikának, beszédaktus-elméletnek és a mindennapi nyelv filozófiájának, s ma már kétségtelen, hogy ez az iskola jelentette a háború utáni nyelvfilozófia egyik legnagyobb forradalmát. Nenad Miščević, a zadari Bölcsészettudományi Kar professzora, számos nyelvfilozófiai mű szerzője, e fontos bölcséleti irányzatból ebben a könyvben egyetlen filozófus, John Langshaw Austin életművét dolgozza fel. A szlovénul megjelent mű Miščević doktori értekezésének némileg átdolgozott és kibővített első fejezete, azzal, hogy a dolgozat további részében a nyelvi pragmatika többi jelentősebb képviselőjével (Grice, Searle, Strawson) foglalkozik.

Austint a szakirodalom, a nyelvi pragmatika úttörőjének, egyúttal vezéregyéniségének tekinti. A cambridge-i filozófus hívta fel a figyelmet, hogy létezik a nyelvben néhány ige, amivel a szemantika nem tud mit kezdeni, mert egyszerűen nincs igazságértéke. E különösen viselkedő igékkel — például „megígérni”, „betiltani”, „felavatni” stb. — egyes szám első személyében nemcsak mondunk valamit, hanem cselekszünk is, és igazi értelmük épp az, amit kimondásuk által teszünk, illetve végre-